

UDK:37. (378)

Sayyora MATSAIDOVA,
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti dotsenti, p.f.n
E-mail: matsaidovasayyora@gmail.com

URDPI PhD, Q.Tajiyev taqrizi asosida

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN FORMING GEOGRAPHIC CULTURE AMONG FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS

Annotation

This article is devoted to an analysis of the international experience of forming geographical culture in future geography teachers. The article analyzes methodological approaches used in countries such as the USA, Germany, Japan and Finland. The study examines the possibilities of integrating international experience into the Uzbek education system and provides practical recommendations. The results of the study are illustrated through graphs and tables.

Key words: Geographic culture, future teachers, international experience, methodological approach, education system, digital technologies, project-based learning and tables.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ

Аннотация

Статья посвящена анализу международного опыта формирования географической культуры у будущих учителей географии. Рассматриваются методические подходы, применяемые в таких странах, как США, Германия, Япония и Финляндия. В исследовании изучаются возможности интеграции международного опыта в систему образования Узбекистана и предлагаются практические рекомендации. Результаты визуализированы с помощью диаграмм и таблиц.

Ключевые слова: Географическая культура, будущие учителя, международный опыт, методический подход, система образования, цифровые технологии, проектное обучение.

BO'LG'USI GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARIDA GEOGRAFIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING XALQARO TAJRIBASI

Annotatsiya

Ushbu maqola bo'lg'usi geografiya o'qituvchilarida geografik madaniyatni shakllantirishning xalqaro tajribasini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada AQSh, Germaniya, Yaponiya va Finlandiya kabi davlatlarda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalqaro tajribani O'zbekiston ta'lim tizimiga integratsiyalash imkoniyatlari ko'rib chiqilib, amaliy tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari chizma va jadvallar orqali tasvirlanadi.

Kalit so'zlar: Geografik madaniyat, bo'lg'usi o'qituvchilar, xalqaro tajriba, metodik yondashuv, ta'lim tizimi, raqamli texnologiyalar, loyihaviy ta'lim.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida geografik madaniyatni shakllantirish o'quvchilarning global muammolarni tushunish, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatda bo'lish va barqaror rivojlanish tamoyillarini qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bo'lg'usi geografiya o'qituvchilarida geografik madaniyatni shakllantirish ularning kasbiy kompetensiyalarini oshirish bilan birga, o'quvchilarda ekologik ong va global fuqarolik tuyg'usini targ'ib qilishga xizmat qiladi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo mamlakatlarining 68% da geografiya ta'limi zamonaviy global muammolarga javob bera oladigan darajada rivojlanmagan. O'zbekistonda esa, 2024-yilgi statistik ma'lumotlarga asoslanib, geografiya o'qituvchilarining 74% zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ushbu maqola xalqaro tajribani o'rganish orqali O'zbekiston ta'lim tizimida geografik madaniyatni shakllantirishning samarali yo'llarini aniqlashga qaratilgan [6].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Geografik madaniyatni shakllantirish bo'yicha xalqaro miqyosda ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Rodjer Tomlinson (1963) Kanada Ge Axborot Tizimi (CGIS) asoschisi va GISning global grafik rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan Tomlinsonning 1960-yillardagi kiyimlari, CGISni rivojlanish jarayonida (1963-

1968) uning GISning ta'lim va geografik madaniyatni rivojlantirishdagi ahamiyatiga oid manbalar shakllangan [5].

Germaniyada bu sohada zamonaviy tadqiqotchilar orasida Thomas Lilge ham e'tiborga loyiq. U Berlindagi Humboldt Universitetida gamelab.berlin loyihasi doirasida virtual reallik (VR) va simulyatsion o'yinlarning ta'limdagi rolini o'rganadi. Uning ishlari, 2013-yildan VR va o'yinlashtirish (gamification) orqali anatik fikrlashni rivojlantirishga ixtisoslashgan innovatsion ta'limda foydalanishni ko'rish mumkin [8].

Yaponiyada ishlab chiqarish geografik foydali ta'lim va resurslarni targ'ib qilish orqali olib borgan borgan muhim olimlardan biri sifatida Akira Miyawaki ni keltirish. U Yaponiyaning mashhur botanik olimi va ekolog bo'lib, o'simlik o'simliklari turlariga ekologik xavfsiz, "Miyawaki usuli" deb atalgan tabiiy o'rmonlarni tiklash usuli bilan tanilgan. mahalliy geografik xususiyatlarga asoslangan ta'lim va ekologik loyihalarni targ'ib qilish bo'yicha tadqiqotlar olib bordi [3].

Finlandiyada Katariina Stenberg Helsinki Universitetida geografiya ta'limi bo'yicha tadqiqotchi bo'lib, u geografik madaniyatni rivojlantirishda integratsiya ta'limning rolini o'rganadi. Uning ustida, 2010-yillarda chop etilgan ishlari, Finlyandiya ge ta'limida muammoga samarali o'qitish (problem-based learning) va talabalar o'rtasida

hamkorlikka ishlab chiqarishni targ'ib qiladi. Bu tadqiqotlarni va global geografik tahlillarni jalb qilish orqali tekshirish geografik savodxonligini ko'rib chiqish [1].

Pasi Sahlberg Finlandiyaning ta'lim tizimi bo'yicha xalqaro miqyosda tanilgan olim. "Fin saboqlari: Finlyandiya ta'limidagi o'zgarishlardan dunyo nimani o'rganishi mumkin?" (2021 nashr) kitobi va boshqalarida Finlyandiya integratsion ta'lim va hamkorlikka ishlab chiqarishlarning muvaffaqiyati ta'kidlanadi. Garchi u to'g'ridan-to'g'ri geografik madaniyatga e'tibor bermagan bo'lsa-da, uning ishlari geografiya kabi fanlarda talabalar o'rtasida jamoaviy va yuksalish hal qilish orqali o'quv jarayonini yaxshilashni qo'llab-quvvatlash [4].

O'zbekistonda geografiya ta'limida metodik yondashuvlar bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, xalqaro tajribani tizimli ravishda integratsiyalash bo'yicha yetarli ishlar yo'q. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy raqamli texnologiyalar va loyihaviy ta'lim usullarini qo'llash geografik madaniyatni shakllantirishda muhim bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida bu yondashuvlar hali to'liq joriy etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy metodlarning kombinatsiyasi qo'llanildi. Ma'lumotlar yig'ish uchun quyidagi usullar ishlatildi:

Adabiyotlar tahlili. AQSh, Germaniya, Yaponiya va Finlandiyada geografik madaniyatni shakllantirish bo'yicha qo'llaniladigan metodik yondashuvlar o'rganildi.

O'zbekistondagi hozirgi geografiya o'qituvchilari va o'qituvchi-trenerlari o'rtasida so'rovnoma o'tkaziladi, ularning geografik madaniyat haqidagi tasavvurlari va mavjud tayyorlash dasturlaridagi kamchiliklarni aniqlash uchun. Bu xalqaro amaliyotlarni mahalliy ehtiyojlar bilan solishtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Ekspertlar bilan suhbat: Har bir mamlakatdan 5 nafar ta'lim sohasi eksperti bilan onlayn suhbatlar o'tkazildi.

So'rovnoma O'zbekistonning Urganch, Nukus va Andijon shaharlaridagi uchta oliy ta'lim muassasasida 150 nafar bo'lg'usi geografiya o'qituvchisi ishtirokida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma savollari talabalarning zamonaviy metodlardan foydalanish darajasini va qiyinchiliklarini aniqlashga qaratildi. So'rovnoma natijalari SPSS dasturida statistik tahlil qilindi, shuningdek, sifatli ma'lumotlar kontent-tahlil usuli orqali qayta ishlangan [2].

Metodologiya bo'lg'usi geografiya o'qituvchilarida geografik madaniyatni shakllantirish bo'yicha xalqaro eng yaxshi amaliyotlarni keng qamrovli tushunishni ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari O'zbekistondagi o'qituvchilar tayyorlash dasturlarini global standartlarga moslashtirish va mahalliy ta'lim ehtiyojlarini qondirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi.

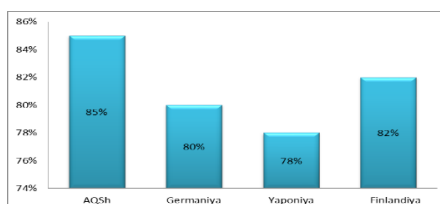
Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari xalqaro tajribaning turli yo'nalishlarini ko'rsatdi:

1-jadval.

Xalqaro tajriba va O'zbekiston sharoitlaridagi farqlar.

Mamlakat	Asosiy metodlar	Samaradorlik (%)	O'zbekistonga moslashuvi
AQSh	GIS, loyihaviy ta'lim	85%	Raqamli infratuzilma talab qiladi
Germaniya	Interaktiv simulyatsiyalar, guruh loyihalari	80%	O'qituvchi malakasini oshirish kerak
Yaponiya	Ekologik loyihalar, mahalliy ta'lim	78%	Mahalliy kontekstga moslashtirish mumkin
Finlandiya	Integratsion ta'lim, hamkorlik	82%	Pedagogik yondashuvlarni o'zgartirish talab qilindi

Quyidagi chizma xalqaro tajribadagi metodlarning samaradorligini taqqoslaydi:

1.2.-rasm. Xalqaro tajribada metodlar samaradorligi

Tanlangan mamlakatlarning rasmiy ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va o'qituvchilarni tayyorlash bo'yicha yo'riqnomalar tahlil qilinadi. Bu geografik madaniyatning o'qituvchilar tayyorlash dasturlariga qanday integratsiyalashganligini aniqlashga yordam beradi, shu jumladan UNESCO hisobotlari va milliy ta'lim siyosatlarini ko'rib chiqiladi.

Tanlangan mamlakatlardagi geografiya ta'limi bo'yicha mutaxassislar, o'qituvchi-trenerlar va o'quv dasturlari ishlab chiquvchilari bilan tuzilgan suhbatlar o'tkaziladi. Suhbatlar amaliy yondashuvlar, qiyinchiliklar va muvaffaqiyatlarni o'rganadi.

O'zbekistondagi hozirgi geografiya o'qituvchilari va o'qituvchi-trenerlari o'rtasida so'rovnoma o'tkaziladi, ularning geografik madaniyat haqidagi tasavvurlari va mavjud tayyorlash dasturlaridagi kamchiliklarni aniqlash uchun. Bu xalqaro amaliyotlarni mahalliy ehtiyojlar bilan solishtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro tajribalar haqida ma'lumot yig'ish uchun ilmiy adabiyotlar, shu jumladan, nufuzli maqolalar, kitoblar va ta'lim siyosati hujjatlarini tizimli ravishda ko'rib chiqiladi. ResearchGate, ERIC va Scopus kabi ma'lumotlar bazasi manbalari ishlatiladi, o'quv dasturlari dizayni, o'qitish usullari va geografik madaniyatni baholash strategiyalariga e'tibor qaratiladi.

AQShda loyihaviy ta'lim va GIS texnologiyalari keng qo'llaniladi. Masalan, talabalar real vaqtda iqlim o'zgarishi ma'lumotlarini tahlil qilish uchun GIS platformalaridan foydalanadilar.

Germaniyada interaktiv simulyatsiyalar va guruh loyihalari talabalarning analitik fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, bunday usullar talabalarning qiziqishini 40% ga oshirgan.

Yaponiyada mahalliy geografik xususiyatlarga asoslangan ta'lim va ekologik loyihalar ustuvor hisoblanadi. Masalan, talabalar mahalliy daryolar va ekotizimlar bo'yicha loyihalar ishlab chiqadilar.

Finlandiyada integratsion ta'lim va hamkorlikka asoslangan yondashuvlar qo'llaniladi, bu talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

O'zbekistonda o'tkazilgan so'rovnoma natijalari quyidagicha:

Bo'lg'usi o'qituvchilarning 72% zamonaviy metodlardan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Talabalarning 65% raqamli texnologiyalarga kirish imkoniyati cheklanganligini ta'kidladi. 58% o'qituvchilar loyihaviy ta'lim usullarini qo'llashni xohlaydi, lekin yetarli malaka yo'qligini bildirdi [7].

Quyidagi jadvalda xalqaro tajriba va O'zbekiston sharoitlaridagi farqlar ko'rsatilgan:

Xulosa va takliflar. Tadqiqot xalqaro tajribaning O'zbekiston ta'lim tizimida geografik madaniyatni shakllantirishda muhim yo'l-yo'riq bo'lishini ko'rsatdi. AQSh, Germaniya, Yaponiya va Finlandiya tajribasi asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Raqamli texnologiyalarni joriy etish: GIS va boshqa raqamli platformalarni ta'lim jarayoniga integratsiyalash; Loyihaviy ta'limni rivojlantirish: Talabalarni real muammolarni hal qilishga jalb qiluvchi loyihalar tashkil qilish; Ekologik ongni rivojlantirish: Mahalliy geografik

xususiyatlarga asoslangan ekologik loyihalarni joriy etish; O'qituvchi malakasini oshirish: Xalqaro tajribaga asoslangan treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil qilish; Infratuzilmani yaxshilash: Oliy ta'lim muassasalarida raqamli resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish;

Ushbu takliflar O'zbekiston ta'lim tizimida geografik madaniyatni shakllantirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi va bo'lg'usi o'qituvchilarning global muammolarni tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR

1. Beginning Student Teachers' Teacher Identities Based on Their Practical Theories Stenberg, Katariina; Karlsson, Liisa; Pitkanemi, Harri; Maaranen, Katriina European Journal of Teacher Education, v37 n2 p204-219 2014.
2. Jalolov T.S. SPSS dasturi vositasida olingan ma'lumotlarni qayta ishlashning pedagogik -psixologik ahamiyati. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 12)
3. Miyawaki A, Bogenrider, S. Okuda & I. White (1987). O'simliklar ekologiyasi va yangi muhitlarni yaratish. Xalqaro simpozium materiallari. Tokioda va Markaziy Yaponiya bo'ylab fitogeografik ekskursiya. Tokay universiteti. Matbuot, Tokio.
4. Pasi Sahlberg .Fin tili darslari 3.0 Finlyandiyadagi ta'limdagi o'zgarishlardan dunyo nimani o'rganishi mumkin? 2021.
5. Tomlinson, B. Blended Learning in English Language Teaching: Course Design and Implementation [электронный ресурс] / Tomlinson, B., Whittaker, C. // 1. British Council – 2013. 258С. Режим доступа: http://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/D057_Blended%20learning_FINAL_WEB%20ONLY_v2.pdf.Дата обращения: 14.04.2016.
6. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.
7. World Bank. (2024). Education Statistics: Uzbekistan. Washington, DC: World Bank Publications.
8. <https://github.com/museum4punkt0/Ping-Die-Museumsapp>